

Bádat, vystavovat a chránit archivy lidských myslí: Inspirace ze setkání s Mariou Buko

Jiří Šabek

To Research, Exhibit and Protect the Archives of Human Minds: Interview with Maria Buko

*Abstract: The article is a report from a meeting of the Center for the Presentation of Cultural Heritage representative with the Polish historian and sociologist Maria Buko, the former head of the Oral History Archive at the Warsaw History Meeting House. The text presents the history and present of the oral history research in Poland, the activities of the History Meeting House as well as the activities and collections of the Archive of Oral History. In addition, the topic of current politics of history in Poland is being discussed. Finally, Maria Buko's recently released book *Pogłosa* is presented.*

Key Words: Maria Buko, oral history, Poland, politics of history, History Meeting House

Loňská rozmluva Centra pro prezentaci kulturního dědictví s polskou historičkou a socioložkou Mariou Buko, která byla od roku 2012 pracovnící, a nakonec také vedoucí varšavského sbírkového souboru Archivu orální historie (Archiwum Historii Mówionej – dále AHM) při Domu setkání s historií (Dom Spotkań z Historią – dále DSH) a Nadace Centrum Karta (Fundacja Ośrodku Karta), přinesla vhled do současného bádání orální historie a celkově činnosti nezávislých paměťových institucí v Polsku. Opomínána nebyla ani její knížka *Pogłosa* na téma paměti druhé světové války v poválečných generacích. Čím se vyznačuje orální historie v Polsku a jak se na činnosti DSH promítá polská politika paměti?

Vznik a počátky DSH

Hned na počátku online rozhovoru představila Buko varšavský DSH, který je jednou ze dvou zastřešujících institucí rovněž pro AHM. Jedná se o instituci, jež má klíčový význam pro formování orální historie v Polsku. Její kořeny sahají ještě do časů komunistické diktatury, do podzemního protikomunistického hnutí Karta, ze kterého následně vzešla dodnes fungující Nadace Centrum Karta.

Centrum se orientovalo na výzkum a prezentaci historických témat, která v čase komunistické diktatury nebylo možné oficiálně zkoumat. Právě zde byl iniciován i výzkum zaměřený na mapování vzpomínek osob perzekuovaných komunistickým režimem a z této doby pochází i nejstarší nahrávky orální historie v Polsku. Jak podtrhla Buková, tyto rozhovory samozřejmě nebyly vedeny metodologicky způsobem, jakým se pracuje v orální historii dnes. Na tisíc rozhovorů z této doby je nicméně dodnes dochováno ve sbírce, která nese název *Východní archiv* (Archiwum Wschodnie) a jež se stala základem pro sbírky pozdější AHM. Nový trend šel ruku v ruce i s ideou vzniku DSH v roce 2003, které ještě nebylo součástí éry velkých polských muzeí, jejíž začátek je nejčastěji spojován s otevřením Muzea varšavského povstání (Muzeum Powstania Warszawskiego) v roce 2004 coby politického projektu tehdejšího primátora Varšavy Lecha Kaczyńskiego. DSH vzniklo z iniciativy Nadace Centrum Karta jako samosprávná nezávislá instituce s cílem popularizovat dějiny 20. století Varšavy, Polska a střední Evropy. Vedle toho se zaměřuje na prezentaci knížek, pořádání výstav, různých diskusních setkání a konečně také shromažďování

rozhovor

Mgr. Jiří Šabek
Centrum pro prezentaci
kulturního dědictví
Národní muzeum
Jiri.sabek@gmail.com

sbírek orální historie. Tím se mělo odlišovat od politických historických narativů spojených s fenoménem současné polské politiky dějin.

Politika dějin a úskali polské situace

Maria Buko tak zde hned na zpočátku narazila na specifický rozměr politického utváření obrazu dějin v Polsku v posledních desetiletích, na jehož pochopení je potřeba širšího kontextu. Antoni Dudek, který se vývojem vztahu historie a politiky

Politika dějin, případně také politika paměti, je pojem, který se v odborné i veřejné debatě začal objevovat po druhé světové válce v kontextu reflexe holocaustu a druhé světové války. Obecně se vztahuje ke způsobu společenského vyrovnávání se s minulostí, a to jednak s ohledem na politické kontexty a nástroje utvářející určitý autoritativní hodnotový výklad minulosti, jednak v neutrální podobě v kontextu vývoje kultury vzpomínání. V Polsku se stala politika dějin (politika historyczna) svébytnou součástí politických programů, kdy jako první ji roku 2004 zařadila do svého programu strana PiS.

Fotografie: Pamětní deska věnovaná Lechu Kaczyńskému jako tvůrci Muzea varšavského povstání, k prvnímu výročí jeho tragického úmrtí. (Zdroj: autor)

v Polsku po roce 1989 zabýval v textu *Historie a politika v Polsku po roce 1989*, charakterizuje dynamiku vývoje tohoto pojmu od liberálního přístupu v 90. letech 20. století po dominanci konzervativní politiky dějin v rámci programové politiky dnes vládnoucí strany Právo a spravedlnost (Prawo i Sprawiedliwość – dále PiS). Zatímco liberální model 90. let se měl vyznačovat spíše kritikou velkých národních vyprávění a s ním spojených topoi, jako např. bitva u Grunwaldu (1410). Tvrdou ranou polskému příběhu, která dodnes bouří polskou společenskou debatu, bylo odhalení polského pogromu v Jedwabném z července 1941 v knize *Sousedé* (Sąsiedzi) historika Jana Tomasze Grosse, který podrobil dosavadní linii vyprávění o výhradně hrdinské roli Polek a Poláků v době druhé světové války tvrdé kritice. Dodnes vzbuzuje také kontroverze historie tzv. „prokletých vojáků“ (Żołnierze wyklęci), protikomunistického odbojového hnutí z let 1944–1947, které je v rámci hrdinského narativu období po roce 1989 oceňováno za boj proti komunismu a sovětizaci polského státu, na straně druhé jsou jejich aktivity spojeny rovněž s antisemitismem a zločiny na běloruském, ukrajinském a židovském obyvatelstvu.

Dudek pak klade tzv. konzervativní obrat do období počátku milénia, kdy došlo k založení Institutu paměti národa (Instytut Pamięci Narodowej) a k již zmiňovanému Muzeu varšavského povstání. Do programových prohlášení se konzervativní politika dějin dostala nejprve v rámci strany PiS, a to s cílem posílit polskou národní vzájemnost s důrazem na patriotismus, martyrologický narativ polského národa a nedílnou roli katolické církve v rámci polské národní pospolitosti. S tím šel ruku v ruce rozvoj velkých polských muzeí, hlavně ve Varšavě a Gdaňsku, která bezesporu udivují svou impozantností, propracovaností expozic a komplexností edukačních programů a jež si získala také prestižní mezinárodní uznání. Nelze však přehlédnout, že prakticky všechny tyto instituce provází v posledních letech kontroverze spojené s politickým ovlivňováním jejich

činnosti. Z mnoha skandálů z posledních let lze zmínit např. případ, kdy ministr kultury Piotr Gliński odmítl znovu jmenovat Zygmunta Stepińskiego za ředitele Muzea dějin polských Židů (Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN), stejně tak Hannu Wróblewską, dlouholetou ředitelku Národní galerie Zachęta a velkou kritiku vyvolalo také odvolání Pawła Machcewicza z postu ředitele gdaňského Muzea druhé světové války (Muzeum II Wojny Światowej).

Růst popularity orální historie

Možná také díky tolik politicky vypjaté situaci na polské kulturní scéně začala práce s pamětí hrát čím dál větší roli v rámci historie ve veřejném prostoru. Buko toto popisuje jako „růst zájmu o archivy lidských myslí“, přičemž dále se setkání věnovalo rozvoji implementace orální historie v rámci polských kulturních institucí. V rámci akademického bádání se do této doby vedle DSH orální historií zabývali třeba ve Vratislavi v Centru historie Zajezdnia (Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” – Centrum Historii Zajezdnia) nebo v lublinském Centru Grodzka brána při Divadle NN (Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”). V roce 2008 byl zahájen projekt *Svědkové dějin* (Świadkowie Historii) v rámci Národního centra kultury (Narodowe Centrum Kultury) a následující rok vznikla Polská společnost orální historie (Polskie Towarzystwo Historii Mówionej). Nicméně mezi muzejními institucemi bylo podle Buko DSH dlouho jedinou, která šířeji uplatňovala orální historii také v rámci svých výstav a osvětových programů.

Orální historie měla být dlouho spíše fenoménem týkajícím se jednak akademického bádání, jednak publicistiky, ale výrazně méně vlastní historie ve veřejném prostoru. V dřívějších expozicích rozhovory hrály spíše dílčí úlohu, kdy šlo de facto jen o skromný ilustrační doplněk. Jeden z prvních orálně historických projektů polských muzeí představilo již krátce po svém založení zmiňované Muzeum varšavského povstání. „*Jednalo*

se o nahrávání vzpomínek povstalců varšavského protinacistického povstání z roku 1944. Rozhovory však byly vedeny v jiném duchu, než jak jsou vedeny v DSH nebo obecně v rámci metody orální historie,“ vysvětlila Buko. Jejich účelem mělo být jednoduše sesbírání osobních svědectví z povstání, nikoliv záznam komplexních životních osudů jednotlivých lidí s cílem postihnout je zároveň v jejich složitost, nejen pro potřeby velkých hrdinských a martyrských příběhů.

Archiv orální historie Domu setkání s historií

Setkání se tak tematicky opět vrátilo k otázce politického působení na historii ve veřejném prostoru, přičemž podle Buko bylo od počátku snahou DSH stát co nejvíce stranou oficiální politiky dějin, kdy kriticky neutrální postoj umožňuje právě charakteristický samosprávný status. DSH je samosprávnou městskou institucí, nezávislou na státní politice, přičemž sbírkový soubor AHM je společným projektem DSH a Nadace Centra Karta. Toto dvojí zaštitění tvoří důležitým prvek nejen s ohledem na tradici Centra Karta, ale také pro zajištění, že v případě změny vlády ve Varšavě, např. v případě změny směřování městské kulturní politiky v důsledku případné vlády PiS (v současnosti vládne ve Varšavě opoziční strana Občanská platforma), nedojde k zániku či ke změně směřování také v AHM. To je jedna z důležitých pojistek v kontextu situace institucí paměti v současném Polsku. Zajišťuje, že odborný tým není pod takovým tlakem, v jakém v posledních letech byly mnohé jiné tamní paměťové instituce, a umožňuje maximální možnou otevřenost jak z hlediska

„Polská martyrologie“ je pojem spjatý s moderním utvářením smyslu polských národních dějin. Hlavní topos se vztahuje k připodobnění Polska ke „Kristu národů“ (Polska Chrystusem narodów) coby jednoho z konstitutivních prvků národního vyprávění s kořeny v polském romantismu. Jako první jej představil Adam Mickiewicz ve svých monumentálních Tryznách (Dziady), kde utrpení polského národa, ztělesněného strádáním sibiřských vyhnanek a vyhnanců po Listopadovém povstání (1831–1831), mělo být analogií k utrpení Ježíše Krista, přičemž stejně jako Kristus vykupuje všechny lid skrze svou smrt na kříži, také Polsko je vykupitelem ostatních národů. Tento mesianistický topos je častým předmětem kulturní kritiky v polské společnosti, např. v dílech Marii Janion nebo Janusze Majcherka.

Fotografie: Institut Paměti národa Neporažení (Niezwycięzeni, 2017), který je zároveň vstupním videem Muzea druhé světové války v Gdaňsku. (Zdroj: IPN/The Unconquered)

Orální historie je jedním z metodologických směrů dějepisců, který se zaměřuje na výzkum mluvených svědectví. Ačkoliv kořeny tohoto směru jsou starší a v mnohém nejednoznačné, k rozvoji a metodologickému propracování orální historie jako svébytného uchopení minulosti došlo zejména po druhé světové válce, a to především v 70. a 80. letech 20. století. V této době docházelo rovněž k hlubší tematizaci otázek sociálního a kulturního rozměru paměti. Tento teoretický posun šel ruku v ruce s nástupem nových technologií uchování zvuku a obrazu. Rozsáhlé projekty zaměřené především na uchování a interpretaci vzpomínek pamětníků a pamětníků událostí druhé světové války a holocaustu vedly k etablování oral history (česky mluvená historie) coby nezastupitelné metody pro zkoumání minulosti.

Zdroj: DSH

svobodného bádání, sociální přístupnosti, tak pokud jde o prezentaci kulturního dědictví veřejnosti. „Samozřejmě také DSH jako všechny paměťové instituce pracuje s předpokladem toho, že také zde se prezentuje veřejnosti nějaká zprostředkovaná forma sdělení, např. v rámci kurátorského narativu. Cílem však není zajistit, aby publiku byl vtoukán do hlavy nějaký instrumentální narativ, nýbrž nabídnout materiál k individuální interpretaci. Tím nejdůležitějším je dát hlas samotným aktérům a jejich příběhům,“ shrnula Buková.

Debata se tak postupně dostala k vlastní činnosti AHM. Buko zopakovala, že důraz je kladen předně na prezentaci historie prostřednictvím svědectví pamětníků, tedy historie podané tzv. z první ruky, ať již v podobě fotografií či rozhovorů. Za tímto účelem proto DSH spravuje i rozsáhlé sbírky AHM. Ty zahrnují soubory tisíce nahrávek a fotografií, které jsou svým rozsahem největší v Polsku a představují nedocenitelný zdroj jak pro společenskovědní výzkum, tak pro publicistiku a činnost dalších paměťových institucí. Na rozdíl od klasického archivu má archiv orální historie samozřejmě svá specifika, jak neopomenula dodat Buková. V první řadě zde nejsou záznamy, na rozdíl od souborů archivních dokumentů, natolik odlišštěné. Jedná se o historii životních osudů konkrétních lidí, kteří nezdědka stále žijí. Proto je prý třeba klást důraz na větší míru zodpovědnosti a obezřetnosti při zacházení se záznamy v případě sbírek AHM. Podle ní archiv sice není nijak cenzurní a prioritou je dostupnost sbírek, vždy je však nutné brát ohled

na zájmy lidí, tj. na jaké výstavě či v jaké publikaci se ony samy nebo jejich rodinní příslušníci objeví. Jak zdůraznila Buková: „Tato praxe je vlastně trochu nad rámec toho, čemu jsme zavázáni. Snahou AHM je zlidštit kontakt mezi institucemi a archivními zdroji, neboť jedná se v konečném důsledku o lidské příběhy, s nimiž je možné snadno manipulovat. Přeci jenom jsou to subjektivní vzpomínky, jednotlivé výpovědi jsou řečené často spontánně, navíc v atmosféře důvěry. Jakákoli chyba by mohla mít fatální dopad na důvěru v instituci, a ta je zejména v případě práce AHM zcela klíčová.“

Vlastní sbírky AHM dnes čítají více než 6000 nahrávek a jsou nadále vytvářeny v těsné kooperaci s Nadačním centrem Karta, která předala DSH své sbírky pásek s nahrávkami z 80. a 90. let. Ty začalo DSH postupně digitalizovat a obecně starat se o jejich technické uchování, zejména v případě původních magnetofonových pásek. Vedle toho jsou přijímány také sbírky externích badatelek a badatelů, ať již z oboru sociologie či etnografie. Zatímco původní sbírka nahrávek Centra Karta byla dělána v zásadě intuitivně, čistě za účelem zachrany živé paměti, později se díky mezinárodní spolupráci více prohloubilo i teoretické ukotvení a vlastní metoda orální historie jako taková. Buko během setkání hovořila o klíčovém významu mezinárodní spolupráce pro formování vědecké metody orální historie, jako byl např. projekt *Mauthausen Survivors Documentation Project* zaměřující se na vězně koncentračního tábora Mauthausen-Gusen. Právě v rámci takovýchto projektů z konce nulťých let došlo k celkové systematizaci metod a koncepce nahrávání. Ty v bádáních DSH mají podobu tzv. biograficko-narativního rozhovoru.

Takové rozhovory se koncentrují v první řadě na celý život daných osob sám o sobě, a nikoliv jen na nějakou partikulární věc či zkušenost. Ideu DSH shrnula Buko slovy: „Klademe důraz na to, aby se respondenti cítili důležití, že participují, a nejsou jen nějakým objektem výzkumu. Chce také ukázat naši vděčnost, že máme jejich důvěru a pomoc při dokumentování historie. Nejde jen o to dodat nějaký atraktivní citát na výstavu

nebo do knížky. Tím se nedoceňuje potenciál tohoto pramene. Je to nejen plytké, ale rovněž trochu retro. Orální historie je bezesporu atraktivní, dodává něco víc než jen prostý hlas historika.“

Dát hlas konkrétnímu člověku

Za jeden z nešvarů posledních let Buko označila to, že hlavně historici a muzejníci nezřídka sklouzávají k povrchnímu vykořisťování pamětnic a pamětníků coby zásobníků emocí a „fun-factů“ pro potřeby výstav. V práci orální historie a zejména badatelského týmu při DSH jsou však určující motivace jiné. Nezaměřují se primárně na vedení rozhovorů s tzv. pamětníky prvního řádu, tj. známými politiky a političkami nebo jinými předními aktéry, které člověk zná z učebnic. Jejich záznamy jsou ostatně známé a jsou předmětem výzkumu jiných institucí. Jednou z filozofií DSH je dávat hlas těm, na které by jinak ve velkých dějinných vyprávění nebylo pamatováno. Často se ostatně jedná o lidi z prostředí venkova, etnických menšin a obecně všechny ty, kterým nebyl dáván hlas z důvodu jakéhokoliv vyloučení.

Stranou však nezůstávají ani rozhovory s tradičními skupinami pamětnic a pamětníků, jakými byli třeba vězeňkyně a vězni koncentračních táborů. Ti samozřejmě měli své místo již v oficiální paměti v době komunistické diktatury, ale v tehdejší kultuře vzpomínání zastávali značně omezenou roli bojovníků s fašismem, přičemž nebylo místo na celé panorama jejich zkušenosti, čímž paradoxně sami pozbyli svou lidskou tvář. Další zajímavou skupinu, kterou zmínila Buko, představují nahrávky s příslušníky polské lidové armády, tedy opět osoby, jež měly svůj zvláštní význam v politice minulého režimu, přičemž dnes je na ně pohlíženo zase s ohledem na soudobý antikomunistický narativ, aniž by měli sami prostor pro vyjádření vlastní svébytné zkušenosti, např. co pro ně znamenalo být vojákem. Činnost orálních historiků při DSH se proto vždy snaží zaměřit na tuto „nesamozřejmou historii“ obyčejného člověka. Tuto

metodickou výzvu Buko popsala slovy: „Samozřejmě vycházíme vždy z určité historické zkušenosti, ale naším cílem není vybírat hrdiny. Otázky se zaměřují na osobní prožitky dané události či historické doby a poznání života dané osoby v maximální možné míře, a to včetně citlivých témat života, o kterých se těžko hovoří.“

Některá úskalí práce s pamětí

Otázka navázání důvěry, aby se daný respondent skutečně bez obav mohl otevřít i s citlivými kapitoly své minulosti, není zdaleka jedinou praktickou výzvou. „Kolektivní paměť je vždy jakýmsi souhrnem kulturní paměti a individuální paměti,“ říká Buková, „přičemž nutné brát na zřetel, že kolektivní paměť vždy také recipročně ovlivňuje paměť individuální.“ Výzkumníci orální historie při DSH toto můžou pozorovat např. v momentě, kdy se vrací k respondentům a zjišťují, jakou proměnu doznalo jejich vzpomínání na minulé události jejich paměť a toho co v životě zažili pod vlivem třeba právě aktuální politiky dějin, nebo jednoduše toho, co viděli nebo četli. Tyto klasické rozpory v historiografickém přístupu k paměti tvoří velmi komplikovanou problematiku a jak vysvětlila Buková: „Nějakou čistou paměť nejde nějak chirurgicky vytáhnout. Už samotný fakt setkání s daným respondentem má o sobě vliv na jejich paměť – orální historie je v tomto směru velmi nesamozřejmá.“

Novým fenoménem, který se objevil společně s rostoucím zájmem o sbírky orální historie, je vytváření paralelních sbírek nahrávek. Buko popisovala paradox, kdy se např. na respondenty nahrávek DSH

Historička a socioložka Maria Buko (*1989) v letech 2019 až 2021 vedla Archiv orální historie při Domu setkání s minulostí v rámci AHM se podílela na mnoha dokumentačních projektech orální historie a společně s Katarzynou Madoń-Mitznerovou a Magdou Szymańskou byla autorkou práce Vydržela jsem. Zkušenosti žen vězňených v čase nacismu a stalinismu (Przetrwałam. Doświadczenia kobiet więzionych w czasach nazizmu I stalinizmu. ve svých bádání se zaměřuje na paměť vězňů nacistických koncentračních táborů v dalších pokoleních v roce 2020 vydala knížku Dozvuky. Děti vězňů německých koncentračních táborů (Pogłosy. Dzieci więźniów niemieckich obozów koncentracyjnych).

Zdroj: DSH

Dům setkání s historií sídlí ve Varšavě na ul. Karowa. Je jednou z předních kulturních institucí ve Varšavě zaměřenou na prezentaci historie a kulturního dědictví Varšavy a střední Evropy ve 20. století. Organizuje výstavy, vzdělávací projekty, veřejné debaty, filmové večery, kromě toho vydává také vlastní knihy a veřejnosti je k dispozici rovněž rozsáhlá knihovna. Webové stránky: <https://dsh.waw.pl>

po letech obrací jiné instituce s cílem utvořit svou vlastní sbírku. Dané osoby jsou jednak již ve velmi vysokém věku, jednak jsou rozhovory nezářídka vedeny metodologicky sporně, s intencí spíše zajistit potřebnou (vhodnou) zásobu vzpomínek pro určitý projekt, kteréžto faktory zapříčiňují někdy i rozpory v konkrétních výpovědích. Tato problematika není jistě v orální historii nikterak nová, přičemž diskuze na téma sociální konstrukce paměti v rámci sociálních věd probíhají již téměř sto let od Maurice Halbwachse přes Paula Ricoeura, Pierra Noru až po Tzvetana Todorova a Jana Assmanna. Na druhou stranu Buko konstatovala, že přese všechno zkušenosti orálně historického bádání DSH jasně ukazují, že výpovědi vztahujících se k těm nejvíce traumatickým zážitkům, jež se týkají např. zkušeností z koncentračních táborů, jsou vzpomínky natolik silně vryté do paměti, že zůstávají ve výpovědích neměnné. Posuny se týkají spíše politických názorů a otázek společenského vnímání, přičemž výrazný vliv na interpretaci jednotlivých událostí má rovněž náboženské cítění, kde se promítá větší paměťová fluktuace. Zde se spíše odráží absence lepšího propojení jednotlivých institucí, resp. autentického partnerství a budování společných sbírek a katalogů, jichž je možné volně využívat. Při promýšlení efektivního využívání paměťových sbírek pro potřeby historie ve veřejném prostoru má stále větší význam efektivní práce s emocemi a jejich správné teoretické uchopení v edukační praxi. Také na tom je dobře znát evidentní posun vzhledem k rostoucímu významu

orální historie. „*Ta byla dlouho spojená s představami, že to není ta ‚skutečná historie‘, že se jedná o takové ‚povídání staroušků‘, že je těžké tohle poslouchat coby historické svědectví,*“ připomněla dlouholetou skepsi tradiční katedrové historiografie Buko při zamyšlení se nad otázkou korektní práce s emocemi. Právě emocionální rozměr, který zprostředkovává orální historie, je dobře uplatnitelný v rámci prezentace kulturního dědictví i při komunikaci s veřejností. Např. při využívání nových sociálních médií, které stále intenzivněji využívají také kulturní instituce a kde právě kratší relace spojené s nějakou emoci a konkrétním člověkem posilují sugestivnost sdělení, a získávání si tak zájem mnohem širšího publika. Druhou věcí je, co taková krátká videa s náležitým grafickým podkladem, hudbou, přidanými texty atp., vlastně předávají – už se jedná do značné míry o montáž celého rozhovoru, o jeho napasování do představy toho, jak a co si historik nebo kurátor myslí, že slyšel, nebo prostě, co vyhovuje tomu, jaká informace má být sdělena. Jedná se o období efektu tzv. „mluvící hlavy“, kdy namísto komunikace určité osobní zkušenosti, dochází jen k plytkému doplnění emoce – např. když při líčení válečných událostí dojde k několika vteřinovému stříhu na obličej pamětníka, který doplní záběry strohou větou ve smyslu: *Bylo to peklo na Zemi!*

„Dozvuky“ a sledování paměti v dalších generacích

Setkání se s v kontextu růstu popularity orální historie věnovalo také otázce tzv. „paměťovém boomu“. Podle Buko je jedním z trendů výzkum tématu paměti událostí druhé světové války v rámci druhé a třetí generace s ohledem na postupný odchod posledních přímých účastníků. Na rozdíl od soudobé české politiky paměti, jež byla hlavně v minulých letech více zaměřena na období komunistické diktatury, v Polsku má období druhé světové války nadále zcela nezastupitelný význam, ostatně Buko neopomenula bonmotem dodat, že „*polská společnost*

stále žije druhou světovou válkou“. Proto také právě toto téma má dnes v rámci polského bádání orální historie tak velký význam, a to samozřejmě i v rámci projektů DSH a dalších institucí. Již zmiňované Muzeum varšavského povstání představilo např. projekt Kořeny paměti (Korzenie pamięci) zaměřený na rozhovory s potomky povstalců a povstalkyň, na jejich prožitek toho, co to znamená „být vnukem povstalec“. Také zde je zřetelný vliv polské politiky dějin, která se projevuje prosakováním prvků tzv. polské martyrologie, avšak celkově, jak zdůrazňuje i Buková, nelze projektu upřít významný obohacující prvek, zejména pokud jde o prezentaci lidského rozměru. Ten tak nabízí originální sondu do rodinného vnímání a předávání zkušeností spojených jednak s traumatem války, jednak s vyrovnáváním se s určitou „pomníkovostí“ těchto zkušeností, tj. jakým způsobem příběh hrdinství ovlivňuje osobní zkušenost potomků s danou osobou, např. s negativními zkušenostmi s rodiči. Paměť pokračujících generací vězeňkyň a vězňů koncentračních táborů je tématem také knihy Marie Bukové, kterou nám představila a jejíž název zní *Pogłosy* (v češtině *dozvuky* či *ohlasy*). V ní se zaměřila na paměť osob, jejichž rodiče byli vězni nacistických koncentračních táborů, nabízejíc vedle 16 sond do provedených biografických rozhovorů zpracovaných v rámci výzkumu AHM také psychologické posudky zabývající se především otázkou „traumatu“. Buko hovořila o tom, že její hlavní snahou bylo zpřístupnit tento fenomén širší veřejnosti a konečně také respondentek a respondentům samým, k čemuž využila i faktu blízkosti, kterou má DSH s rodinami nahrávaných. Bylo tak pro ni snadnější vysledovat, jak stopy války zůstávají v paměti dalších pokolení. „Můj dokumentační projekt byl prvním takovým projektem v AHM, který se už týkal zprostředkované paměti, tedy druhého pokolení. Rozmlouvala jsem s dětmi vězňů a vězeňkyň německých koncentračních táborů, a to těch uvězněných jako Polky a Poláci, protože zkušenost u židovských vězňů bylo značně

odlišné,“ shrnula svůj výzkum Buková. Projekt bral ohled na složitost životních příběhů, zapojil osoby žijící v Polsku i zahraničí, a zvláště reflektoval i zmiňovanou politiku dějin „hrdinství“ a „obětí“ v paměti vězňů koncentračních táborů, jak byla ustanovena již za časů komunistického režimu. Buko se soustředila na způsob, jak se události promítají do jejich rodinné paměti, načež po vydání knížky se vrátila ke svým respondentkám a respondentům, aby získala také obraz toho, jak se recipročně takováto knížka promítne zpětně do individuální paměti, osobní reflexe a celkové identity:

„Většina z nich mi sdělila, že až v rámci celkového panoramatu zkušeností začali samotné téma více promýšlet, bavit se o něm se známými a v rámci rodiny. Nežřídka měli pocit, že pouze oni jediní měli tuto zkušenost a museli se v rodině potýkat s touto minulostí, a to někdy až v podobě určitě emocionální samoty. Knižka jim umožnila cítit se součástí většího společenství a dát jim také perspektivu, díky které mohli srovnat své osudy s jinými – některými silnějšími, jinými méně – a tak nějak zakořenit se v rámci generační zkušenosti vyrovnávání se s traumatem zkušenosti války rodičů, bídy, případně s deklasováním v době komunistické diktatury,“ popsala Buková. Výsledky projektu tím dávají dobře nahlédnout společenský rozměr orální historie jako angažované společenskovední disciplíny. Právě proto obdobná zpracování biografickou-narativních rozhovorů, ne pouze tříminutových souborů „citátů“, umožňují též svébytnou sebereflexi a harmonizaci vlastních emocí, které jsou s touto disciplínou nedílně spjaté a jež jsou právě až příliš často pod silným tlakem politiky dějin. Na samotný závěr se tak setkání opět dostalo k výzvě vyrovnávání se s politikou dějin a k potřebě kritického pojmání historie ve veřejném prostoru. Ostatně právě v tomto tkví podle Buko hlavní prospěšnost orální historie: „Nabízí reálný pohled na paměť prezentovanou v učebnicích, nežřídka pod politickým tlakem, vracejíc se zpět k člověku v jeho složitosti a ukazujíc, že není černobílých historií ani jasných odpovědí, že není jedné jediné odpovědi.“